

RECENZJE

RADOSŁAW KRAJNIAK, Archiwum Państwowe w Toruniu
<https://orcid.org/0000-0002-7016-8859>
radekkrajniak@gmail.com

DZIEJE ŚREDNIOWIECZNEJ KAPITUŁY KATEDRALNEJ WE WROCŁAWIU W SYNTETYCZNYM UJĘCIU JÓZEFA MANDZIUKA*

STRESZCZENIE: Artykuł omawia krytycznie fragment książki autorstwa Józefa Mandziuka poświęcony średniowiecznym dziejom wrocławskiej kapituły katedralnej. Wskazano w nim na szereg różnego rodzaju błędów, braki w wykorzystaniu najnowszej literatury przedmiotu, a także przedstawiono liczne uzupełnienia.

SŁOWA KLUCZOWE: duchowieństwo, średniowiecze, Wrocław, kapituła katedralna, prałaci i kanonicy.

THE HISTORY OF THE MEDIAEVAL CATHEDRAL CHAPTER IN WROCLAW IN THE SYNTHETIC VIEW OF JÓZEF MANDZIUK

ABSTRACT: The article critically discusses a section of the book by Józef Mandziuk on the mediaeval history of the Wrocław Cathedral Chapter. It points out a number of errors of various kind, deficiencies in the use of the latest literature on the subject, and presents numerous corrections.

KEYWORDS: the clergy, the Middle Ages, Wrocław, Cathedral Chapter, prelates and canons.

Translated by dr Joanna Szczepańska-Wloch

* Uwagi na marginesie książki: Józef Mandziuk, *Wroclawska kapituła katedralna*, Warszawa 2021, ss. 508.

Książd Józef Mandziuk opublikował w 2021 r. książkę, która w założeniu miała być syntetycznym ujęciem dziejów wrocławskiej kapituły katedralnej. W tym celu na ponad 500 stronach, w czterech rozdziałach, omówił w kolejności historię kapituły w okresie średniowiecza (rozdział I), w latach 1520-1741 (rozdział II), w latach 1741-1945 (rozdział III) i w latach 1952-2020 (rozdział IV). Całość uzupełnił zakończeniem, wykazem skrótów, bibliografią oraz spisami tabel i fotografii. Książka, przynajmniej tak wynika ze stopki redakcyjnej, nie została poddana recenzji wydawniczej. To być może wpłynęło na błędy i braki, o których kilka słów niżej.

W krótkim wstępie do monografii (s. 11-15), autor przywołuje najważniejsze, wydane w formie książkowej, publikacje poświęcone wrocławskiej kapitule katedralnej. Od razu należy zaznaczyć, że – zwłaszcza jeśli chodzi o okres średniowiecza – mowa jest tu o wydawnictwach zazwyczaj bardzo starych i mimo że nadal cennych, to w znacznej mierze już zdezaktualizowanych¹. Mandziuk stara się jednak uspokajać czytelnika, podkreślając, że oprócz „wielkich monografii” znane są też pozycje dotyczące pojedynczych kanoników, które zamieszcza w bibliografii załącznikowej. Czy jednak autor rzeczywiście należycie orientuje się w literaturze przedmiotu poświęconej działalności poszczególnych kanoników wrocławskich? Jeśli chodzi o ich średniowiecznych przedstawicieli – z pewnością nie.

Opisane w rozdziale I (s. 17-138) dzieje wrocławskiej kapituły katedralnej obejmujące okres aż do XVI w., rozpoczynają się od przedstawienia jej początków. Autor stara się krótko zarysować genezę powstania i formowania się kapituł oraz zwraca uwagę na rozwój i znaczenie kolegium kanoników wrocławskich. W tej części książki omawia też kapitulne statuty. Kolejnym zagadnieniem podjętym przez Mandziuka jest „Droga do kapituły”. Pisz tu o sposobach obsadzania składu tej instytucji, o narodowościowym, terytorialnym i społecznym pochodzeniu duchownych oraz ich wykształceniu. Informuje też o warunkach, jakie powinien spełniać kandydat do objęcia kanonii. W dalszej części

¹ Mowa tu o następujących publikacjach: R. S a m u l s k i, *Untersuchungen über die persönliche Zusammensetzung des Breslauer Domkapitels im Mittelalter bis zum Tode des Bischofs Nanker (1341)*, Weimar 1940; G. S c h i n d l e r, *Das Breslauer Domkapitel von 1341-1417. Untersuchungen über seine Verfassungsgeschichte und persönliche Zusammensetzung*, Breslau 1938; K. D o l a, *Wrocławska kapituła katedralna w XV wieku. Ustrój – skład osobowy – działalność*, Lublin 1983.

rozdziału autor stara się nakreślić, jak wyglądało życie codzienne kanoników. Wśród zagadnień podjętych w tym miejscu znajduje się ubiór duchownych, domy, które zamieszkiwali oraz posiadana służba i majątki, którymi zarządzali. Dalej przedstawia strukturę kapituły i opisuje funkcje, które spełniali tamtejsi prałaci. Píše także o obowiązku rezydencji przy katedrze oraz o kolegium wikariuszy wieczystych, którzy zastępowali nierezydujących członków kapituły w trakcie służby Bożej. Wspomina też o kumulacji beneficjów. Następnie zwraca uwagę na poziom moralno-religijny kanoników, w tym m.in. na ich spory oraz wykonywanie postanowień testamentarych. Nie pomija też uchwał synodalnych, które przypominały duchownym o celibacie i przykładowym życiu. W kolejnej części píše m.in. o działalności fundacyjnej kanoników i odbywanych przez nich pielgrzymkach.

W następnym podrozdziale Mandziuk charakteryzuje urzędników kapitulnych, takich jak np. prokurator, wizytator, sędzia oraz notariusz. Dalej omawia prawa kapituły, do których należało zarządzanie diecezją w okresie wakansu na stolcu biskupim oraz prawo do wyboru ordynariusza. Referuje również zagadnienie udziału członków kapituły wrocławskiej w synodach prowincjonalnych i diecezjalnych, obrazując to zagadnienie obszerną tabelą. Szeroko omawia poza tym obowiązki prałatów i kanoników, do których zalicza troskę o katedrę, uczestnictwo w liturgii i posiedzeniach kapitulnych (zwyczajnych i generalnych) oraz udział w zarządzaniu diecezją. W dalszej części skupia się na relacjach kapituły z władzami kościelnymi i państwowymi. Przybliży tym samym jej kontakty m.in. ze Stolicą Apostolską. Tu w przejrzysty sposób zestawia w tabeli członków kolegium, którzy służyli na dworze papieskim w XV w. Następnie referuje relacje między biskupem a kapitułą, a dalej także jej stosunek do monarchii czeskiej i do rady miejskiej Wrocławia. W kolejnej części autor skupia się na sprawach materialnych kapituły. Zaczyna od majątku wspólnego, później opisuje osobiste dochody prałatów i kanoników.

Jeden z podrozdziałów zatytułowany został „Przejawy działalności kulturalno-społecznej członków kapituły katedralnej”. W nim Mandziuk postanowił bliżej przyjrzeć się uczonym zasiadającym w składzie wrocławskiego kolegium kanoników, a także średniowiecznej bibliotece kapitulnej we Wrocławiu i prywatnym księgozbiorom duchownych. By osiągnąć ostatni z tych celów starał się zestawić XV-wiecznych kanoników-bibliofilów. Osobno i bardziej szczegółowo przedstawił

ponadto postać Kaspera Elyana, który był założycielem pierwszej drukarni śląskiej. Rozdział kończy fragment, w którym autor opisuje kanoników wrocławskich jako "społeczników". Podaje tu głównie przykłady wsparcia udzielanego przez członków kapituły świętojańskiej studiującej młodzieży, ale także kilka przykładów innej działalności charytatywnej.

Do części poświęconej średniowiecznemu okresowi w dziejach kapituły wrocławskiej należy zgłosić kilka uzupełnień, a także zwrócić uwagę na błędy, które wynikły w pewnym stopniu najpewniej z nieuwagi, najczęściej były jednak wynikiem słabego czytania autora w najnowszej literaturze przedmiotu.

Jeden z pierwszych błędów znajdujemy na s. 21, gdyż wbrew temu co pisze autor, u papieża Innocentego III interweniował niewątpliwie biskup wrocławski Wawrzyniec, a nie Wincenty. Synod w 1473 r. mógł z kolei zwołać jedynie biskup Rudolf, a nie Piotr (s. 53). Wymieniając na s. 47 scholastyków wrocławskich Mandziuk błędnie podaje jakoby Mikołaj Tungen scholasterię wrocławską miał posiadać nadal w 1480 r.² Wymieniając XV-wiecznych scholastyków, nie odnotował zaś faktu, że z tą prałaturą w 1484 r. wzmiankowany miał być także Fridolin Korbecke³. Na s. 65 autor błędnie pisze, że kapituła złożyła biskupowi Konradowi nową przysięgę wierności 4 stycznia 1466 r. Faktycznie miało to miejsce w roku 1446. Kiepską orientację autora w najnowszej literaturze przedmiotu zdradza też podana na s. 66 informacja, że biskup Piotr Nowak pochodził z rodziny chłopskiej. Z nieznanych Mandziukowi ustaleń Ewy Wólkiewicz wynika, że wywodził się z drobnej szlachty⁴. Na s. 70 podane zostało błędne imię kanclerza kapituły, którym w 1502 r. był Apeczko Koło, a nie Andrzej Koło. Na s. 76 nieprawdziwe jest z kolei twierdzenie o apela-

² Zob. na jego temat m.in. T. B o r a w s k a, *Tungen Mikołaj*, [w:] *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej* (dalej: SBKW), red. J. Guzowski, Olsztyn 1996, s. 257-258; E. W ó ł k i e w i c z, *Proletariusze modlitwy? Drogi karier, finanse i kultura materialna niższego kleru w średniowiecznej Nysie*, Warszawa 2020, s. 211-212. Szereg uzupełnień, poprawek i nowych ustaleń zob. w: R. K r a j n i a k, *Tungen Mikołaj (1432-1489), bp warmiński*, [w:] *Polski słownik biograficzny* (w druku).

³ Zob. K. D o ł a, *Wrocławska kapituła katedralna*, s. 363.

⁴ Zob. E. W ó ł k i e w i c z, *Ex plebe humili? O pochodzeniu i rodzinie biskupa Piotra Nowaka (1448-1456)*, „Roczniki Historyczne”, R. 70, 2014, s. 183-196; T a ż, *Proletariusze modlitwy?*, s. 206.

cji duchowieństwa śląskiego w 1452 r. do papieża Marcina V, gdyż wówczas głową kościoła był Mikołaj V. Na s. 77 błędnie podana została także data śmierci króla Władysława II Jagiellończyka, który zmarł 13 marca 1516, a nie 13 maja 1517 r. Mandziuk nie ma też racji pisząc na s. 96 o trwającym osiemnaście lat soborze w Bazylei. Ten nie trwał tyle, nawet jeśli doliczymy lata w których kontynuowany był w Ferrarze, Florencji i Rzymie. Na s. 96-97 autor wspomniał o uczestniczącym w soborze bazylejskim kanoniku Mikołaju Wenke. Podając kilka informacji na jego temat stwierdził, że do diecezji wrócił on przed 1435 r. Ów duchowny doczekał się całkiem licznych i wartościowych biogramów. Ich znajomość pozwoliłaby autorowi uściślić podane informacje i zauważyć m.in., że już w końcu maja 1434 r. uczestniczył w kapitule generalnej, a 3 czerwca t.r. pojawił się w źródłach po raz ostatni⁵. Kolejny błąd zauważamy na s. 97, gdyż Mikołaj Weigel na soborze w Bazylei był delegatem biskupów Merseburga i Miśni, a nie Marburga i Miśni⁶. Nie są również prawdziwe informacje podawane na s. 103, gdyż król Maciej Korwin zmarł 6, a nie 5 kwietnia 1490 r.⁷ oraz na s. 109, ponieważ Zygmunt Luksemburski zmarł 9 grudnia 1437 r., a nie 9 grudnia 1937 r., z kolei jego następca Albrecht II Habsburg 27 października 1439 r., a nie 27 października 1937 r. Mandziuk nie ma również racji pisząc na s. 114, że Paweł Legendorf, reprezentujący Wrocław na zjeździe w Mantui w 1459 r., był wówczas biskupem warmińskim, gdyż faktycznie notowany był w tym czasie jako administrator tegoż biskupstwa⁸. Autor popełnia błąd także na s. 116, gdyż w pierwszej połowie XII w. nie było biskupa wrocławskiego o imieniu Hieronim.

Bardziej szczegółowego omówienia wymaga ponadto zamieszczona na s. 98-99 tabela przedstawiająca członków wrocławskiej kapituły

⁵ Zob. K. D o ł a , *Wrocławska kapituła katedralna*, s. 413-414; E. W ó ł k i e w i c z , *Kapituła kolegiacka św. Mikołaja w Otmuchowie. Dzieje – organizacja – skład osobowy (1386-1477)*, Opole 2004, s. 357-360; S. J u j e c z k a , *Duchowni średniowiecznej Legnicy. Studium prozopograficzne nad klerem diecezjalnym*, Legnica 2006, s. 389-391; E. W ó ł k i e w i c z , *Proletariusze modlitwy?*, s. 569-571.

⁶ Zob. S. J u j e c z k a , *Duchowni*, s. 389.

⁷ Ten sam błąd popełnia autor także na s. 111.

⁸ Szerzej na jego temat ostatnio: R. K r a j n i a k , *Jeszcze o karierze kościelnej Pawła Legendorfa (ok. 1410-23 VII 1467)*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 2019, nr 3, s. 443-475.

katedralnej, którzy w XV w. związani byli z kurią papieską. Pojawiają się w niej liczne błędy, poza tym nie możemy jej uznać za kompletną. Po pierwsze nie jest zgodna z prawdą informacja, że Albert Beteken, kanonikiem we Wrocławiu był do 1430 r. Zarówno z literatury przedmiotu, jak i źródeł proveniencji papieskiej wiemy bowiem, że zmarł przed 20 grudnia 1429 r.⁹ W tabeli nie powinien raczej znaleźć się z kolei Piotr Bolesta, który mimo wieloletnich starań, zdaje się nie objął nigdy kanonii wrocławskiej¹⁰. Jan Chebda (Jan z Niewiesza h. Pomian) nie mógł być natomiast kanonikiem świętojańskim do 1455 r., gdyż zmarł między 24 października a 10 listopada 1454 r.¹¹ Poza tym był nie tylko protonotariuszem apostolskim, ale występował w źródłach także jako m.in. papieski pokojowiec, familiaris i sędzia¹². Mandziuk nie zauważa również, że pokojowcem kilku papieży był Mikołaj Czepiel¹³. Następny błąd pojawia się przy Mikołaju Chrapickim, który według autora kanonię we Wrocławiu miał posiadać w latach 1489-1531 (?), a z samej literatury przedmiotu wiemy, że zmarł 2 lutego 1514 r.¹⁴ W tabeli zostały też błędnie podane lata kanonikatu Mikołaja Czeysilmeistra. Ten w składzie wrocławskiej kapituły katedralnej nie był poświadczany w latach 1430-1435, gdyż kanonię osiągnął już w roku 1422, a zmarł między czerwcem a sierpniem 1434 r.¹⁵ Mateusz de Lamberto z Neapolu, m.in. archidiakon wrocławski, wbrew temu, co zapisał Mandziuk, nie był wzmiankowany w składzie kapituły świętojańskiej od 1405 do 1419 r., gdyż zmarł przed 6 stycznia 1414 r., a jako

⁹ *Repertorium Germanicum. Verzeichnis der in den päpstlichen Registern und Kamealrakten vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien vom Beginn des Schismas bis zur Reformation* (dalej: RG), Bd. 4, bearb. v. K. A. F i n k, Berlin 1943-58, szp. 1788; por. K. D o l a, *Wrocławska kapituła katedralna*, s. 334; T. B o r a w s k a, *Bedeke Albert*, [w:] SBKW, s. 17.

¹⁰ Zob. m.in. jeden z nowszych, nieznanych autorowi biogramów poświęconych tej osobie: A. K o w a l s k a - P i e t r z a k, *Pralaci i kanonicy kapituły łęczyckiej do schyłku XV wieku*, Łódź 2004, s. 50-57.

¹¹ Zob. nieznaną Mandziukowi życiorysy poświęcone Janowi: P. D e m b i ń s k i, *Poznańska kapituła katedralna schyłku wieków średnich. Studium prozopograficzne 1428-1500*, Poznań 2012, s. 457-462; por. M. C z y ż a k, *Kapituła katedralna w Gnieźnie w świetle metryki z lat 1408-1448*, Poznań 2003, s. 342-344.

¹² Zob. P. D e m b i ń s k i, *Poznańska kapituła katedralna*, s. 461.

¹³ Tamże, s. 532.

¹⁴ Zob. m.in. T. B o r a w s k a, *Krapitz Mikołaj*, [w:] SBKW, s. 129-130.

¹⁵ Zob. K. D o l a, *Wrocławska kapituła katedralna*, s. 343.

archidiakon był poświędzany już w 1403 r.¹⁶ Kolejny z wymienionych w tabeli duchownych, Andreas Lumpe, poza tym, że był kolektorem papieskim i prokuratorem Wrocławia w Rzymie, poświędzany był także jako papieski familiaris i abrewiator. Poza tym 17 marca 1453 r. powołany został na wakujący w związku z rezygnacją Malatesta de Simonettis de Isco, urząd skryptora listów apostolskich¹⁷. Urząd ten pełnił do 20 czerwca 1461 r. gdy zrezygnował z niego na rzecz Ludovica Marioti de Banchis¹⁸. Błąd pojawia się również przy Janie Reymbabe. Ten kanonikiem wrocławskim był już bowiem od 1474, a nie 1477 r.¹⁹ Kolejny z duchownych, Henryk Roraw, czego nie zauważa autor recenzowanej pracy, był także abrewiatorem w kurii, oraz pojawiał się w otoczeniu kardynała Brandy de Castiglione, a ponadto wrócił do Rzymu pod koniec swojego życia i był tam wzmiankowany jeszcze jako papieski kapelan i akolita, a także familiaris kardynała Juana de Carvajal. Autor myli się pisząc ponadto, że kanonię posiadał do 1465 r., gdyż zmarł niewątpliwie przed 8 października 1464 r.²⁰ Niepełne informacje podane zostały też na temat Bertolda Schumachera. Ten pełnił przy Stolicy Apostolskiej szereg różnych funkcji, z których nie wszystkie wymienił Mandziuk. Duchowny pracował tam m.in. jako pisarz listów papieskich, abrewiator, pokojowiec i kapelan

¹⁶ Por. G. Schindler, *Das Breslauer Domkapitel*, s. 266-267; J. Drabina, *Kontakty papiewstwa z Polską 1378-1417 w latach wielkiej schizmy zachodniej*, Kraków 1993, s. 98-99.

¹⁷ Zob. RG, Bd. 6, bearb. v. J. F. Abert, W. Deeters, Tübingen 1985, nr 194, 930; Bd. 7, bearb. v. E. Pitz, Tübingen 1989, nr 113; Bd. 8, bearb. v. D. Brosius, U. Scheschkewitz, Tübingen 1993, nr 168, 189, 1966, 4388, 5977; „Bullarium Poloniae” (dalej: Bull. Pol.), t. 6, ed. I. Sułkowska-Kuraś et S. Kuraś, Romae-Lublini 1998, nr 756; *Scriptores rerum Warmiensium oder Quellenschriften zur Geschichte Ermlands*, hrsg. v. C. P. Woelky, J. M. Saage, Bd. 1, Braunsberg 1866, s. 166; J. S m o ł u c h a, *Spór o biskupstwo warmińskie w czasie wojny trzynastoletniej na tle stosunków Polski z papiewstwem w połowie XV wieku*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne”, 2005, z. 132, s. 54 (edycja dokumentu papieskiego z 11 I 1460 r.); por. T. B o r a w s k a, *Lumpe Andrzej*, [w:] SBKW, s. 155.

¹⁸ RG, Bd. 8, nr 168. Mimo to, jeszcze źródło datowane na 3 II 1463 r. nazywa go skryptorem. Z tej samej wzmianki dowiadujemy się jednak, że przebywać miał już wówczas we Wrocławiu, zob. tamże, nr 2115. Późniejsze źródła nazywały go niekiedy również byłym skryptorem papieskim. Tak było choćby 9 VII 1463 r., zob. tamże, nr 168.

¹⁹ Zob. E. W ó ł k i e w i c z, *Proletariusze modlitwy?*, s. 212-213.

²⁰ Zob. tamże, s. 491-492.

papieski²¹. Poza tym w 1407 r. poświadczony został jako familiaris Balthazara Cossy, kardynała diakona tytułu św. Eustachego²². Jako familiaris i pokojowiec tego dostojnika pojawił się następnie jeszcze chociażby 8 lipca 1409 r.²³ Z kardynałem tym współpracował także, gdy ten został antypapieżem obediencji pizańskiej, przyjmując imię Jana XXIII²⁴. 9 stycznia 1412 r. odnotowany został poza tym jako wyznaczony na kraje niemieckie nuncjusz papieski i w związku ze swoją misją otrzymywał list żelazny²⁵. Mandziuk nie ma też racji pisząc, że Bertold kanonię wrocławską posiadał w latach 1410-1419, gdyż zachował ją z pewnością do śmierci. Bez wątplenia żył jeszcze w 1435 r., zmarł natomiast przed 22 września 1436 r.²⁶ Niepełne informacje autor podaje też na temat Andreasa Schonawa, gdyż jego związki z kurią papieską były nieco bogatsze, niż pełnienie funkcji pisarza listów apostolskich. Z zachowanych źródeł wiemy, że pracował jako notariusz apostolski oraz abrewiator, a także poświadczany był jako familiaris papieski. Nie sposób również zgodzić się z autorem, że Schonaw kanonię we Wrocławiu posiadał od 1432 r. Z zachowanych materiałów źródłowych wiemy, że już 4 czerwca 1429 r. otrzymał prowizję na kanonię i prebendę przy katedrze wrocławskiej, choć wiadomo również, że tamtejszym kanonikiem nie był jeszcze na pewno 23 czerwca tegoż roku. 12 sierpnia złożył w Kamearze Apostolskiej obligację annatową, lecz w źródłach proveniencji papieskiej jako kanonik we Wrocławiu poświadczony został dowod-

²¹ Jako abrewiator z całą pewnością odnotowany został 30 VIII 1420 r., zob. RG, Bd. 4, szp. 139; Bull. Pol., t. 4, ed. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, H. Wajs, Romae-Lublina 1992, nr 712; zob. też późniejsze źródła poświadczające go na tej funkcji: RG, Bd. 4, szp. 307, 1081; Bd. 5, bearb. v. H. Diener, B. Schwarz, Tübingen 2004, nr 788; Bull. Pol., t. 5, ed. I. Sułkowska-Kuraś et S. Kuraś, Romae-Lublina 1995, nr 52. O pełnieniu przez niego na dworze Jana XXIII funkcji pisarza, abrewiatora, familiarisa, pokojowca i kapelana wspominają różne źródła proveniencji papieskiej, także te wystawione już po jego śmierci, zob. RG, Bd. 4, szp. 307, 1081; Bd. 5, nr 788, 1027, 2427, 5934, 6376, 7039, 8860; Bull. Pol., t. 5, nr 558, 562, 613, 631, 635; por. T. B o r a w s k a, *Dives Bertold*, [w:] SBKW, s. 46.

²² RG, Bd. 2, bearb. v. G. Tellenbach, Berlin 1933-38, szp. 1341.

²³ Tamże, Bd. 3, bearb. v. U. Kühne, Berlin 1935, szp. 8.

²⁴ Zob. wyżej.

²⁵ RG, Bd. 3, szp. 66; zob. też S. Szczur, *Skarbowość papieska w Polsce w latach 1378-1431*, Kraków 2008, s. 165. Jako były nuncjusz na kraje niemieckie wspomniany był także w późniejszych źródłach, zob. RG, Bd. 5, nr 788, 1027.

²⁶ Bull. Pol., t. 5, nr 558; RG, Bd. 5, nr 6376. O jego śmierci informuje także szereg późniejszych źródeł, zob. m.in. tamże, nr 1027, 2427, 6376.

nie 25 października 1430 r.²⁷ Również związki Henryka Senftlebena z kurią papieską były ściślejsze od tych wymienionych w prezentowanej tabeli. W okresie swojej działalności z polecenia papieskiego wysyłany bywał np. z różnymi misjami, jak choćby w 1441 r. do krajów niemieckich²⁸. W trakcie obrad soboru w Bazylei był także jednym z członków personelu kancelaryjnego papieża Eugeniusza IV²⁹. Blisko współpracował również z jego następcami³⁰. W 1450 r. poświadczony został dodatkowo jako prowizor rzymskiego hospicjum Santa Maria dell'Anima³¹. 7 maja 1455 r., a następnie także 6 marca 1457 r., gdy poświadczony został jako nuncjusz papieski przy cesarzu, wyposażony został w tzw. list żelazny³². Był również kapelanem kardynała Brandy de Castiglione³³, oraz utrzymywał kontakty z kardynałem Eneaszem Sylwiuszem Piccolominim, którego w 1457 r. wspierał w staraniach o biskupstwo warmińskie³⁴.

²⁷ Szerzej o jego karierze zob. R. Krajniak, *Między Prusami, Italią i Śląskiem. Kariera Andreasa Schonawa (ok. 1390-26 VII 1444)*, [w:] *Collegarum et Discipulorum Gratitude*. Studia ofiarowane prof. Andrzejowi Radziwińskiemu z okazji 60. urodzin, red. R. Biskup, K. Kwiatkowski, Toruń 2018, s. 95-121.

²⁸ RG, Bd. 5, nr 3108. W okresie misji, decyzją papieża, mógł zachować wynagrodzenie i inne przywileje przysługujące pisarzom listów apostołskich.

²⁹ Zob. J. Drabina, *Prokuratorzy miasta Wrocławia na papieskim dworze w drugiej połowie XV wieku*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, R. 32, 1977, nr 3, s. 291. Autor ten uważał, że Heinrich należał do najbliższego otoczenia papieża Eugeniusza IV, zob. Tenże, *Kontakty Wrocławia z Rzymem w latach 1409-1517*, Wrocław 1981, s. 44. O uczestnictwie duchownego w pracach soboru w Bazylei od 1434 r. wspomina też H. Manikowska, zob. Taż, *Jerozolima-Rzym-Compostela. Wielkie pielgrzymowanie u schyłku średniowiecza*, Wrocław 2008, s. 228, przypis 22.

³⁰ Zob. J. Drabina, *Prokuratorzy*, s. 291.

³¹ Zob. H. Manikowska, *Jerozolima-Rzym-Compostela*, s. 228.

³² RG, Bd. 7, nr 997.

³³ Zob. J. Drabina, *Kontakty Wrocławia z Rzymem*, s. 28.

³⁴ Na listy pisane przez Eneasza do Heinricha zwrócił uwagę, choć tylko marginalnie, w ostatnim czasie R. Ojrzyński, *Obraz Polski i Polaków w pismach Eneasza Sylwiusza Piccolominiego (Papieża Piusa II)*, Warszawa 2014, s. 120, przypis 443, s. 130, przypis 483. Senftleben znał poza tym Eneasza już znacznie wcześniej i w jego imieniu składał w Kancelarii Apostolskiej obligacje płatnicze w 1447 i 1450 r., zob. RG, Bd. 6, nr 1131; zob. J. Smółucha, *Spór*, s. 51, przypis 27; T. Borowska, *Senftleben Henryk*, [w:] SBKW, s. 223-224; J. Drabina, *Prokuratorzy*, s. 291; S. Jujeczka, *Duchowni*, s. 243-244. J. Drabina uważał nawet, że Heinrich z Eneaszem byli przyjaciółmi, zob. Tenże, *Kontakty Wrocławia z Rzymem*, s. 45. Jego nazwisko pojawia się w zachowanej w Archiwum Archidiecezji Warmińskiej

Analizowanej powyżej tabeli nie możemy uznać również za kompletną. Choć poniższe wyliczenie z pewnością nie wyczerpuje tematu, to powinni znaleźć się w niej m.in. Gerlach Buck de Esch, który w kancelarii papieskiej pracował w latach 1392-1412³⁵, Franciszek Czegenbein, który dowodnie w 1414 r. należał do otoczenia kardynała Angela, biskupa Palestriny³⁶, Jan Rakwicz, który był subkolektorem papieskim w diecezji wrocławskiej³⁷ oraz Jarosław Kąkolewski, który przed 1453 r. był subkolektorem Kamery Apostolskiej³⁸. W tabeli powinno znaleźć się również miejsce dla Mikołaja Spicymira, który tytułowany był m.in. jako „notariusz pałacu apostolskiego”, subkolektor generalny Kamery Apostolskiej w Królestwie Polskim, a także kolektor i nuncjusz papieski w Polsce i Czechach³⁹, Tomasza Masa, który na początku XV w. był papieskim domownikiem i pisarzem apostolskim⁴⁰, Mirosława z Brudzewa h. Nałęcz, który był m.in. kapelanem kardynała Oddona Colonna, familiarisem i szambelanem papieskim, a także datariuszem suplik papieskich i pisarzem Penitencjarii⁴¹ i Piotra Wolframa, będącego w trakcie swojej kariery papieskim familiarisem oraz kolektorem Kamery Apostolskiej⁴². Tabela powinna zostać poza tym uzupełniona o Wawrzyńca Sachse, który służył na dworze papieża Jana XXIII i był jako jeden z sędziów soborowych aktywnym uczestnikiem soboru w Konstancji⁴³, Mikołaja de Borsnicz, który dowodnie w 1400 r. poświadczony został jako familiaris papieża Bonifacego IX⁴⁴, Jakuba z Sienna, będącego protonotariuszem apostolskim⁴⁵ i Mikołaja Tungena, który był papieskim familiarisem, pisarzem

w Olsztynie korespondencji Piccolominiego z 1457 r. dotyczącej diecezji warmińskiej, zob. AAWO, H 416, k. 1.

³⁵ Zob. E. W ó ł k i e w i c z, *Proletariusze modlitwy?*, s. 266.

³⁶ Tamże, s. 277.

³⁷ Zob. P. D e m b i ń s k i, *Poznańska kapituła katedralna*, s. 469.

³⁸ Tamże, s. 491; M. C z y ż a k, *Kapituła katedralna*, s. 352.

³⁹ Zob. P. D e m b i ń s k i, *Poznańska kapituła katedralna*, s. 595.

⁴⁰ Zob. E. W ó ł k i e w i c z, *Kapituła kolegiacka św. Mikołaja*, s. 302; T. B o r a w s k a, *Mas Tomasz*, [w:] SBKW, s. 163-164.

⁴¹ Zob. M. C z y ż a k, *Kapituła katedralna*, s. 376.

⁴² Tamże, s. 388.

⁴³ Zob. S. J u j e c z k a, *Duchowni*, s. 325.

⁴⁴ Tamże, s. 360.

⁴⁵ Zob. L. P o n i e w o z i k, *Pralaci i kanonicy wiśliccy w okresie średniowiecza*, Lublin 2004, s. 147.

bulli, abrewiatorem i notariuszem roty⁴⁶. Spośród XV-wiecznych duchownych, którzy osiągnęli kanonię wrocławską, a zarazem związani byli z dworem papieskim, wymienić możemy jeszcze ponadto Jana Abeziera, kapelana i audytora roty, wysłannika soboru pizańskiego do Prus i uczestnika soboru w Konstancji⁴⁷, Jana Leonisa, uczestnika soboru bazylejskiego, a także pisarza listów apostołskich⁴⁸ oraz Jana Niclosdorfa, familiarisa i papieskiego pokojowca⁴⁹.

Wymienione powyżej błędy są efektem z jednej strony nieuwagi w trakcie redakcji tekstu, ale także nieznamomości źródeł, a przede wszystkim najnowszej literatury przedmiotu. Autor mimo jednoznacznych deklaracji najpewniej nie zna, a z całą pewnością nie wykorzystuje wyników najnowszych badań nad karierami duchownych obejmujących w średniowieczu kanonie wrocławskie. Szczególnie dziwi, co wynika już z wcześniejszej części tekstu, pominięcie dorobku Ewy Wólkiewicz⁵⁰ i Stanisława Jujeczki⁵¹, autorów licznych i do-

⁴⁶ Zob. T. B o r a w s k a, *Tungen Mikołaj*, s. 257-258; E. Wólkiewicz, *Proletariusze modlitwy?* s. 211-212 i bardziej szczegółowo R. K r a j n i a k, *Tungen Mikołaj (1432-1489), bp warmiński* (w druku).

⁴⁷ Na jego temat szerzej: R. K r a j n i a k, *Abezier Johann (ok. 1375 – 1424), uczony, dyplomata krzyżacki, uczestnik soboru w Konstancji, bp warm.*, [w:] *Toruński słownik biograficzny*, red. K. M i k u l s k i, t. 7, Toruń 2014, s. 17-19; zob. też m.in. T. B o r a w s k a, *Abezier Jan*, [w:] SBKW, s. 7.

⁴⁸ Zob. T. B o r a w s k a, *Leonis Jan*, [w:] SBKW, s. 146-147.

⁴⁹ *Taż*, *Niclosdorf Jan*, [w:] SBKW, s. 173.

⁵⁰ Zob. m.in. E. W ó ł k i e w i c z, *Proletariusze modlitwy?*, s. 189 (Eliasz), s. 192 (Tammo Quaz), s. 194-195 (Filip Marschall), s. 197-198 (Mikołaj Selin), s. 202-204 (Jakub Eychholz), s. 204-206 (Otto Bies), s. 207-209 (Jan Duster), s. 211-212 (Mikołaj Tungen), s. 213-214 (Jan Paschkowicz), s. 215 (Grzegorz Hillenbrand), s. 217-219 (Mikołaj Tauchan), s. 226 (Henryk), s. 227 (Jan Rubein), s. 229-230 (Piotr Rimanni), s. 245-246 (Zygmunt Atze), s. 258-259 (Michał Beyer), s. 259 (Krzysztof Bircke), s. 261-262 (Michał Blorok), s. 266-267 (Gerlach Buck de Esch), s. 270-271 (Henryk Clodobok), s. 276-278 (Franciszek Czegenbein), s. 279 (Ludwik Czeicz), s. 296-297 (Aleksy Fey), s. 299-300 (Franciszek Flosser), s. 301 (Jerzy Freiberg), s. 316-317 (Mikołaj Gleiwicz), s. 318 (Paweł Gleiwicz), s. 329-331 (Mikołaj Gramis), s. 347-348 (Jan de Hassia), s. 370 (Ambroży Jankowicz), s. 377 (Kacper Junge), s. 382-383 (Aleksy Ketirlini), s. 385-386 (Mikołaj Kiczka), s. 414-415 (Marcin Lehener), s. 422-423 (Marcin Lindener), s. 424 (Mikołaj Longi), s. 437-438 (Bernard Mikisz), s. 440-442 (Mikołaj Mokewicz), s. 451-452 (Jerzy Nowak), s. 452-453 (Maternus Nympeke), s. 459-460 (Henryk Oswein), s. 491-493 (Henryk Roraw), s. 497-498 (Andrzej Ruperti), s. 512-514 (Jan Scheuerlein), s. 520-521 (Jan Schottenhofer), s. 534 (Jan Snehwicz), s. 536-537 (Gabriel Speil), s. 569-571 (Mikołaj Wenke), s. 582 (Jan Briger). Biogramy niektórych wyżej wymienionych, a także innych duchownych, którzy weszli do

brze udokumentowanych biogramów członków kapituły świętojańskiej. Autor nie zna poza tym wyników badań innych autorów, którzy

składu kapituły katedralnej we Wrocławiu, E. Wólkiewicz opracowała także w innych swoich publikacjach, zob. np. T a ż, *Kapituła kolegiacka św. Mikołaja*, s. 256-257 (Jan Augustini), s. 258 (Michał Beyer), s. 258-260 (Michał Blorok), s. 263-264 (Ludwik Czeicz), s. 266-267 (Henryk Czewchner), s. 271-272 (Jakub Eychholz), s. 272-273 (Aleksy Fey), s. 273-274 (Jerzy Freiberg), s. 285 (Stanisław Hamme), s. 291-292 (Teodoryk Kreuzburg), s. 299-300 (Mikołaj Longi), s. 300-301 (Gelfrid Luckaw), s. 301-302 (Witek z Markowic), s. 302-304 (Tomasz Mas), s. 304-306 (Mikołaj Merboth), s. 307-309 (Mikołaj Mokewicz), s. 309-310 (Wawrzyniec Mokewicz), s. 310-311 (Jan de Monte), s. 313 (Grzegorz Nebeldaw), s. 317-318 (Jerzy Nowak), s. 318-320 (Maternus Nympeke), s. 323 (Jerzy Ottewicz), s. 323-325 (Jan Paschkowicz), s. 325-326 (Mikołaj Pfluger), s. 329-331 (Henryk Roraw), s. 332-334 (Andrzej Rupert), s. 336-337 (Mikołaj Sculteti), s. 345-346 (Gabriel Speil), s. 346-348 (Ulryk ze Spiry), s. 352-353 (Dominik Teschner), s. 355-356 (Mikołaj z Vidnavy), s. 356-357 (Andrzej Wayner), s. 357-360 (Mikołaj Wenke), s. 360-362 (Leonard z Ząbkowic Śląskich); T a ż, *Kapituła kolegiacka św. Bartłomieja w Głogówku (1379-1500)*, Opole 2005, s. 68-70 (Franciszek Flosser), s. 74-75 (Jan de Hassia), s. 76-77 (Mikołaj Kiczka), s. 93-94 (Mikołaj Sculteti), s. 101-103 (Mikołaj syn Tyczka).

⁵¹ Zob. m.in. S. J u j e c z k a, *Duchowni*, s. 180-181 (Andreas Wayner), s. 198-200 (Caspar Weigel), s. 202 (Clemens de Wansow), s. 203 (Conradus Dozberk), s. 212 (Franciscus), s. 215-216 (Franciscus Floszer de Brega), s. 216-217 (Franciscus Hase alias Woitsdorf de Legnicz), s. 231-233 (Guntherus de Prato), s. 234-236 (Henricus de Bancz), s. 236-237 (Henricus von Borsnitz), s. 238-239 (Henricus de Janowicz), s. 241-242 (Henricus Rolle), s. 242-245 (Henricus Senfleben), s. 245 (Henricus Solcz), s. 246-247 (Henricus Ulrici), s. 249-251 (Jacobus Augustini), s. 251-252 (Jacobus Engilgeri), s. 252-253 (Jacobus Eichholz), s. 263-265 (Joannes Augustini), s. 273-274 (Joannes Doringi de Legnicz), s. 274-275 (Joannes Duster), s. 278-280 (Joannes Girdan), s. 282-283 (Joannes de Hassia), s. 284-285 (Joannes Hermann de Legnicz), s. 286-287 (Joannes Hoffman), s. 287-288 (Joannes Jenkwitz de Namslavia), s. 289-290 (Joannes Knobelsdorf), s. 299 (Joannes de Namslavia), s. 303 (Joannes de Prusnitz), s. 309-310 (Joannes Schewerlein junior), s. 310-311 (Joannes Schober de Legnicz), s. 312-314 (Joannes Stanko de Lobin), s. 323 (Joseph Rinkenber de Trebnitz), s. 325-326 (Laurentius Sachse), s. 331-332 (Ludovicus Czeicz), s. 336-337 (Martinus Lehener), s. 340-341 (Maternus Nympeke), s. 345-346 (Mathias de Pannwitz), s. 354-355 (Mileius), s. 357-359 (Nicolaus de Bancz), s. 360 (Nicolaus Henrici de Borsnicz), s. 361-362 (Nikolaus Johannis de Crapicz), s. 365 (Nicolaus Goltberg de Nissa), s. 368-369 (Nicolaus Henselini de Czulchaw), s. 375-377 (Nicolaus Merboth), s. 379-380 (Nicolaus de Ponkow), s. 380-381 (Nicolaus de Poutwindsdorf), s. 386-387 (Nicolaus Tempelfeld de Brega), s. 388-389 (Nicolaus Weigel), s. 389-391 (Nicolaus Wenke), s. 393-394 (Paschalis), s. 394 (Paulus Haunold), s. 401-402 (Petrus de Bythum), s. 405 (Petrus de Janowicz), s. 411-412 (Seifridus Degenberg), s. 412-416 (Sigismundus Atcze), s. 423-425 (Theodoricus von Kreuzburg), s. 425-426 (Theodoricus von Pannwitz), s. 428-429 (Theophilus Armknecht de Opol).

również, choć zazwyczaj okazjonalnie, zajmowali się średniowiecznymi duchownymi, którzy w trakcie swojego życia zostawali członkami wrocławskiej kapituły katedralnej⁵².

Na zakończenie podkreślimy jeszcze, że w analizowanej treści znalazło się też sporo błędów świadczących o niezbyt dobrze wykonanej redakcji i korekcie monografii⁵³.

⁵² Poza cytowanymi wcześniej zob. m.in. P. Dembiński, *Poznańska kapituła katedralna*, s. 457-462 (Jan z Niewiesza h. Pomian), s. 469 (Jan Rakwicz h. własnego), s. 478-480 (Jan Turzo h. własnego), s. 490-491 (Jarosław Kąkolewski h. Krakwicz), s. 526-533 (Mikołaj Czepel h. Korab), s. 592-596 (Mikołaj Spycimir), s. 676-679 (Tomasz Strzemiński h. Prus); M. Czysak, *Kapituła katedralna*, s. 342-344 (Jan z Niewiesza h. Pomian), s. 351-352 (Jarosław z Kąkolewa h. Krakwicz), s. 374-375 (Mikołaj Strosberg), s. 375-377 (Miroslaw z Brudzewa h. Nałęcz), s. 387-388 (Piotr Wolfram); A. Radziwiński, *Pralaci i kanonicy kapituły katedralnej płockiej w XIV i I poł. XV w. Studium prozopograficzne*, t. II *Kanonicy*, Toruń 1993, s. 103-105 (Mikołaj Strosberg); L. Ponięwicz, *Pralaci i kanonicy sandomierscy w okresie średniowiecza*, Toruń 2004, s. 171-173 (Frowin z Nowego Sącza), s. 186-191 (Jakub z Sienna), s. 205-209 (Jan z Niewiesza h. Pomian), s. 286-288 (Piotr Szyrzyk), s. 298-299 (Salomon); tenże, *Pralaci i kanonicy wiśliccy*, s. 145-149 (Jakub z Sienna), s. 149-150 (Jakub zwany Weksa), s. 211-214 (Piotr Wolfram); A. Jabłońska, *Kapituła uniejowska do początku XVI wieku*, Kielce 2005, s. 144-145 (Jakub z Sienna), s. 155-157 (Jan z Niewiesza h. Pomian), s. 173-175 (Mikołaj Czepiel), s. 191-193 (Tomasz Strzemiński h. Prus); A. Kowalska-Pietrzak, *Pralaci i kanonicy kapituły łęczyckiej*, s. 179-183 (Miroslaw z Brudzewa h. Nałęcz), s. 251-256 (Jan z Niewiesza h. Pomian), s. 260-261 (Jan z Ostrowa zw. Kinola h. Leszczyc); M. D. Kowalski, *Pralaci i kanonicy krakowskiej kapituły katedralnej od pontyfikatu biskupa Nankera do śmierci biskupa Zawiszy z Kurozwęk (1320-1382)*, Kraków 1996, s. 126-127 (Andrzej z Veroli), s. 133-134 (Boguchwał z Kowali h. Poraj), s. 135 (Bolesław, książę na Toszku), s. 141-142 (Dytmar z Meckenbach), s. 150-151 (Frowin z Nowego Sącza), s. 153-154 (Henryk Bancz), s. 155-156 (Henryk s. Jana z Lipy), s. 171-172 (Jan Czelej h. Awdaniec), s. 178 (Jan z Kulpen), s. 180-181 (Jan z Ostrowa zw. Kinola h. Leszczyc), s. 192-193 (Janusz Suchywilk h. Grzymała), s. 196-197 (Klemens s. Czesława z Igołomi), s. 210-212 (Mieczysław s. Adama), s. 214-215 (Mikołaj Bancz), s. 225-226 (Mikołaj Strosberg), s. 241-243 (Piotr Begonis), s. 243-244 (Piotr Szyrzyk z Fałkowa h. Doliwa), s. 245-246 (Piotr s. Konrada z Gostynia), s. 255 (Sambor s. Henryka z Pogorzeli), s. 265-266 (Szymon z Marszowic), s. 273-274 (Wawrzyniec s. Piotra z Wołowa).

⁵³ Już na s. 14 w przypisie 4 popełnia błąd w tytule monografii G. Schindlera, gdzie zamiast „Das Breslauer Domkapitel von 1341-1417” pisze „Die Breslauer Domkapitel vom 1341-1417” (ponawia go w bibliografii na s. 497). Na tej samej stronie w przypisie 5 podaje niepełny tytuł monografii K. Doli, gdzie brakuje podtytułu „Ustrój – skład osobowy – działalność” (podobnie w bibliografii na s. 484). Dodatkowo na s. 14, w przypisie 6 zapisano „Z. Zimmermann”, zamiast „G. Zimmermann”. Pojawiający się na s. 18 autor monografii o rozwoju i ustroju kapituł polskich nazywa się

J. Mandziuk na początku swojej pracy zapewnił czytelnika, że „książka została napisana według wszystkich zasad metodologii historycznej i powinna się znaleźć na półkach bibliotek państwowych i kościelnych” (s. 15). Jedną z zasad przystępującego do syntetycznego opracowania jakiegokolwiek tematu powinna być jednak przede wszystkim ponadprzeciętna, by nie powiedzieć pełna znajomość literatury przedmiotu. Zlekceważenie wielu ważnych, nowszych publikacji na temat członków średniowiecznej kapituły katedralnej we Wrocławiu wpłynęło na jakość tej części monografii i z tego choćby powodu nie może ona być uznana za dzieło w pełni udane.

Zachorowski, a nie „Zacharowski”. Pozostałe zauważone błędy znajdują się na: s. 12 „przed nawałnica protestantyzmu”, s. 23 „skłoninia”, poza tym zamiast „curatus animarum”, pojawia się „curcatus animarum”, s. 40 „Zimermann” zamiast „Zimmermann”, s. 52 „w Ostrowa Tumskiego” i „poza Wyspą Tumską”, s. 63 „rządca biskupstwa nadodrzańskiej”, s. 63, przypis 165 „Vervatungsgeschichte” zamiast „Verwaltungsgeschichte” (ten sam błąd także na s. 496), s. 64, przypis 167 jest „Przeradzki” zamiast „Przeracki”, na s. 64 czytamy też o wycofaniu się biskupa Konrada „do swojej jelczańskiej rezygnacji”, s. 68 „aby internowali na rzecz”, s. 70 „nominacji na wakującą biskupstwo”, s. 74 „Wprowadzenie w Życie”, s. 77 „ślady odprawienia aż siedem jego synodów”, s. 77 „brała udział bardzo czynny udział”, s. 77 „zwołać w związku zapowiedzianym”, s. 78 „uchwalenie umiarkowanej kontrybucjom na cele”, s. 79 „a uzyskano materiał kamienny użyto”, s. 81 „trzeci część”, „tej czujność”, s. 83 „zwyczaj podtrzymujące przyjazne więzy”, s. 84 „pochodził z opatami do pokutników, dotycząc każdego pastorem”, s. 93 „We piętnastowiecznym Wrocławiu”, s. 100 „udał się do króla, przebywającym we wrocławskim klasztorze minorytów”, s. 103 „wraz ze stosowanie wobec niej”, s. 110, przypis 290 „1953-1471”, s. 111 „ma obszarze”, s. 114 „dziekan kapituły Hnenryk”, s. 118 „Ich rozlosowywane przeprowadzano”, s. 119 „1000 kop groszy czeskiej”, „Pozostała nadwyżkę”, s. 126 „hospicjum dola biednych”, „chodzący z Lubina”; s. 134 „pełnił początkowo zastępcy”, „przy podróżą”.

BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie, sygn. H 416.

Źródła drukowane

Bullarium Poloniae, t. 4, ed. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, H. Wajs, Romae-Lublina 1992; t. 5, ed. I. Sułkowska-Kuraś et S. Kuraś, Romae-Lublina 1995; t. 6, ed. I. Sułkowska-Kuraś et S. Kuraś, Romae-Lublina 1998.

Repertorium Germanicum. Verzeichnis der in den päpstlichen Registern und Kameralakten vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien vom Beginn des Schismas bis zur Reformation, Bd. 2, bearb. v. G. Tellenbach, Berlin 1933-38; Bd. 3, bearb. v. U. Kühne, Berlin 1935; Bd. 4, bearb. v. K. A. Fink, Berlin 1943-58; Bd. 5, bearb. v. H. Diener, B. Schwarz, Tübingen 2004; Bd. 6, bearb. v. J. F. Abert, W. Deeters, Tübingen 1985; Bd. 7, bearb. v. E. Pitz, Tübingen 1989; Bd. 8, bearb. v. D. Brosius, U. Scheschkewitz, Tübingen 1993.

Scriptores rerum Warmiensium oder Quellschriften zur Geschichte Ermlands, hrsg. v. C. P. Woelky, J. M. Saage, Bd. 1, Braunsberg 1866.

Opracowania

Borawska T., *Abezier Jan*, [w:] *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, red. J. Guzowski, Olsztyn 1996, s. 7.

Borawska T., *Bedeke Albert*, [w:] *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, red. J. Guzowski, Olsztyn 1996, s. 17.

Borawska T., *Dives Bertold*, [w:] *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, red. J. Guzowski, Olsztyn 1996, s. 46.

Borawska T., *Krapitz Mikołaj*, [w:] *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, red. J. Guzowski, Olsztyn 1996, s. 129-130.

Borawska T., *Leonis Jan*, [w:] *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, red. J. Guzowski, Olsztyn 1996, s. 146-147.

Borawska T., *Lumpe Andrzej*, [w:] *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, red. J. Guzowski, Olsztyn 1996, s. 155.

Borawska T., *Mas Tomasz*, [w:] *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, red. J. Guzowski, Olsztyn 1996, s. 163-164.

Borawska T., *Niclosdorf Jan*, [w:] *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, red. J. Guzowski, Olsztyn 1996, s. 173.

Borawska T., *Senfleben Henryk*, [w:] *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, red. J. Guzowski, Olsztyn 1996, s. 223-224.

Borawska T., *Tungen Mikołaj*, [w:] *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, red. J. Guzowski, Olsztyn 1996, s. 257-258.

- Czyżak M., *Kapituła katedralna w Gnieźnie w świetle metryki z lat 1408-1448*, Poznań 2003.
- Dembiński P., *Poznańska kapituła katedralna schyłku wieków średnich. Studium prozopograficzne 1428-1500*, Poznań 2012.
- Dola K., *Wrocławska kapituła katedralna w XV wieku. Ustrój – skład osobowy – działalność*, Lublin 1983.
- Drabina J., *Kontakty papieżstwa z Polską 1378-1417 w latach wielkiej schizmy zachodniej*, Kraków 1993.
- Drabina J., *Kontakty Wrocławia z Rzymem w latach 1409-1517*, Wrocław 1981.
- Drabina J., *Prokuratorzy miasta Wrocławia na papieskim dworze w drugiej połowie XV wieku*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, R. 32, 1977, nr 3, s. 289-305.
- Jabłońska A., *Kapituła uniejowska do początku XVI wieku*, Kielce 2005.
- Jujeczka S., *Duchowni średniowiecznej Legnicy. Studium prozopograficzne nad klerem diecezjalnym*, Legnica 2006.
- Kowalska-Pietrzak A., *Prałaci i kanonicy kapituły łęczyckiej do schyłku XV wieku*, Łódź 2004.
- Kowalski M. D., *Prałaci i kanonicy krakowskiej kapituły katedralnej od pontyfikatu biskupa Nankera do śmierci biskupa Zawiszy z Kurozwęk (1320-1382)*, Kraków 1996.
- Krajniak R., *Abeszyn Johann (ok. 1375 – 1424), uczonec, dyplomata krzyżacki, uczestnik soboru w Konstancji, bp warm.*, [w:] *Toruński słownik biograficzny*, red. K. Mikulski, t. 7, Toruń 2014, s. 17-19.
- Krajniak R., *Jeszcze o karierze kościelnej Pawła Legendorfa (ok. 1410-23 VII 1467)*, *Komunikaty Mazursko – Warmińskie*, 2019, nr 3, s. 443-475.
- Krajniak R., *Między Prusami, Italią i Śląskiem. Kariera Andreasa Schonawa (ok. 1390-26 VII 1444)*, [w:] *Collegarum et Discipulorum Gratitude. Studia ofiarowane prof. Andrzejowi Radziwińskiemu z okazji 60. urodzin*, red. R. Biskup, K. Kwiatkowski, Toruń 2018, s. 95-121.
- Krajniak R., *Tungen Mikołaj (1432-1489), bp warmiński*, [w:] *Polski słownik biograficzny* (w druku).
- Mandziuk J., *Wrocławska kapituła katedralna*, Warszawa 2021.
- Manikowska H., *Jerozolima-Rzym-Compostela. Wielkie pielgrzymowanie u schyłku średniowiecza*, Wrocław 2008.
- Ojrzyski R., *Obraz Polski i Polaków w pismach Eneasza Sylwiusza Piccolominiego (Papieża Piusa II)*, Warszawa 2014.
- Poniewozik L., *Prałaci i kanonicy sandomierscy w okresie średniowiecza*, Toruń 2004.
- Poniewozik L., *Prałaci i kanonicy wiślicy w okresie średniowiecza*, Lublin 2004.

- Radziwiński A., *Pralaci i kanonicy kapituły katedralnej plockiej w XIV i I poł. XV w. Studium prozopograficzne*, t. II *Kanonicy*, Toruń 1993.
- Samulski R., *Untersuchungen über die persönliche Zusammensetzung des Breslauer Domkapitels im Mittelalter bis zum Tode des Bischofs Nanker (1341)*, Weimar 1940.
- Schindler G., *Das Breslauer Domkapitel von 1341-1417. Untersuchungen über seine Verfassungsgeschichte und persönliche Zusammensetzung*, Breslau 1938.
- Smółucha J., *Spór o biskupstwo warmińskie w czasie wojny trzynastoletniej na tle stosunków Polski z papieżem w połowie XV wieku*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”. *Prace Historyczne*, 2005, z. 132, s. 47-55.
- Szczur S., *Skarbowość papieska w Polsce w latach 1378-1431*, Kraków 2008.
- Wólkiewicz E., *Ex plebe humili? O pochodzeniu i rodzinie biskupa Piotra Nowaka (1448-1456)*, „Roczniki Historyczne”, R. 70, 2014, s. 183-196.
- Wólkiewicz E., *Kapituła kolegiacka św. Bartłomieja w Głogówku (1379-1500)*, Opole 2005.
- Wólkiewicz E., *Kapituła kolegiacka św. Mikołaja w Otmuchowie. Dzieje – organizacja – skład osobowy (1386-1477)*, Opole 2004.
- Wólkiewicz E., *Proletariusze modlitwy? Drogi karier, finanse i kultura materialna niższego kleru w średniowiecznej Nysie*, Warszawa 2020.

RADOSŁAW KRAJNIAK – doktor nauk humanistycznych w zakresie historii. Laureat Programu START Fundacji na rzecz Nauki Polskiej dla wybitnych młodych naukowców. Stypendysta Fundacji Lanckorońskich i Polskiej Misji Historycznej w Würzburgu. Realizował i realizuje indywidualne i zespołowe granty finansowane przez Narodowe Centrum Nauki, Narodowy Program Rozwoju Humanistyki i Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Autor kilkudziesięciu prac poświęconych przede wszystkim średniowiecznemu duchowieństwu.